

Ksenija Magda: Ženama u teološko-akademskim zvanjima potreban je prostor za potporu i razmjenu

Selma Pezerović |
7. rujna 2023.

Foto: Ksenija Magda

Ksenija Magda odrasla je u Njemačkoj kao najstarije od petero djece u obitelji gastarbajtera gdje je završila gimnaziju. *To je po sebi bilo čudno – bila sam prva strankinja u toj gimnaziji.* Te su godine, nastavlja ona, bile važne i zbog mjesta na kojemu se učilo kritički razmišljati i o sebi, a i na kraju, to su godine kad je živjela na prostoru na kojem su se događali značajni pomaci u borbi za prava žena. Ova su se iskustva nametnula njezinom sačuvanom, kako kazuje, vjerski konzervativnom odgoju. *Kao vjernica rekla bih – Bog je imao dobar plan, prije svega i zato što sam do svojih kasnijih dvadesetih imala veliku potporu muškaraca u svom životu, koji su ako ne poticali, ipak naklono gledali na moj put u vjeri i na akademiji.* Među njima su moji pastori Drago Šestak i Aleksandar Birviš, moj otac Rudi i moj muž Toma najzaslužniji. *Studij teologije bio je moja ljubav jer se početkom osamdesetih, kad sam počela studirati teologiju, nije naziralo mjesto za ženu – ni u teologiji, ni u crkvi. Moja crkva još uvijek, a ovih dana izgleda još i manje, ordinira žene.* Za Magdu ta ljubav postaje i posao kada se 2014. godine zapošljava na Sveučilišnom centru za protestantsku teologiju “Matija Vlačić Ilirik” Sveučilišta u Zagrebu kao profesorica biblijske teologije, primarno Novoga zavjeta, na čemu zahvaljuje – providnosti. *Tako je moj život zapravo imao, kao i kod ranih usputnih feministica, podjednako razvijene dvije strane – onu obiteljsku i ovu profesionalnu. Mislim da je jedno drugo oplemenjivalo.*

Kako je vaše okruženje utjecalo na to da se i profesionalno počnete baviti izučavanjem biblijske teologije?

Moja je obitelj bila vrlo vjerski usmjerena i ja sam rasla s ljubavlju prema Bibliji. Ti su mi odlomci davali snagu i život, bilo kao priče u djetinjim danima, bilo kao smjernice za burne mladalačke dane. Ljudi u mom životu nisu bili slučajni vjernici ili tradicionalisti. Iskreno su bili predani Bogu što je podrazumijevalo gostoprimstvo, milosrđe, angažman za ljude (ne samo u crkvi, ali posebno u crkvi). Kao što sam već rekla, blagoslovljena sam bila kršćanskim vođama kojima je Bog bio veći od vlastitog probitka i interesa, pa pitanje žena nikad nije bio problem. Tek sam kasnije, i samo posredno, vidjela da je moj otac imao određene dileme gledajući moj životni put. Zauvijek će mi ostati u sjećanju dan koji smo proveli zajedno kad me molio da mu čitam Poslanicu Rimljanima, jer “mi je jako teško čitati sam. Bježe mi riječi”, objasnio mi je. To je bio početak njegove borbe s Alzheimerovom bolesti. Kad sam mu pročitala, tražio me da mu kažem što to znači i ja sam mu ukratko objasnila kako apostol ondje govori da naše spasenje ovisi o Bogu koji je milosrdan, a ne o našim zaslugama. Dugo je šutio, a onda rekao: “Šteta je što danas nije nedjelja da si nam ‘poslužila’ u skupštini.” Tako je zvao crkvu. Mislio je da sam trebala propovijedati na bogoslužju.

Dakle, u takvim sam okolnostima rasla, svjesna poziva i ljubavi prema biblijskoj teologiji, poticana od važnih ljudi u mom životu. Bilo je, dakako i onih koji su mi dobronamjerno željeli uvaliti “vjersko obrazovanje” – za to je čak bilo i stipendija za doktorat, ali to nije bio moj put. Tako sam doktorirala 10 godina kasnije u “svom” polju, ali nisam požalila.

U kontekstualnom i ženskom čitanju Biblije, koje su glavne značajke svetopisamskog tumačenja stvaranja svijeta i čovjeka? Što je to što u ovom slučaju “kontekstualno” i “žensko” donosi u čitanje Biblije?

Žensko čitanje Biblije nusprodukt je mog akademskog istraživanja jer svoje istraživanje u polju teologije apostola Pavla (razvikanog često kao mizoginista) neminovno radim iz ženskog ugla, jer svi čitamo iz svojih iskustava života. Moje je uže područje proučavanja "kontekstualnost" čitanja biblijskoga teksta i naravno tu moramo gledati i na ženski kontekst. Ali to nije i jedini "novi" kontekst, nakon što smo stoljećima bili zarobljeni u kontekst privilegiranih bijelih muškaraca, čije nam se čitanje nametalo kao "objektivno" dok se druga, navodno "subjektivna" mišljenja nisu mogla mjeriti s tim. O tome bi se trebalo napraviti istraživanje, ali makar meni se čini da nije teologija oslobođenja temelj i za feminističku teologiju, nego je upravo žensko čitanje još s kraja 19. stoljeća otvorilo pitanja koja su onda pokrenule nevjerojatnu spoznaju da je rano kršćanstvo bila vjera siromašnih i često žena, kao neka kontra-kultura u antici. Isus nije bio na strani bogatih nego siromašnih. To je bilo nevjerojatno otkriće u Latinskoj Americi gdje se crkva bogatila, dok su ljudi lipsali u siromaštvu. Nažalost, Isus često zvuči kao marksist, pa je bilo lako marginalizirati te glasove, posebno iz SAD-a i njihove komunistofobije (da se tako izrazim) u crkvi.

Slično je i s feminističkom teologijom koja traži da se biblijski izvještaji o Stvaranju (Postanak 1 i 2) čitaju kao jedan, hijerarhijski – tj. kao da su žene stvorene ontološki inferiorne muškarcima u svakom pogledu. Kao tako inferiorne i stvorene "iz muškarčeva rebra" one su podređene muškarcima, koji ih trebaju voditi. Poznata tradicija o "padu u grijeh" (Postanak 3) postaje argument zašto žene ne mogu biti vođe – jer su zavedene i krive za iskonski grijeh! Tako žene u srednjovjekovnoj crkvi do danas zapravo hodaju po tankoj žici: Ili će biti bezlične svete/majke ili zavodnice/prostitutke. Ženska čitanja kao i čitanja iz perspektive teologije oslobođenja, ukazuju najprije da je Bog iz Biblije prvenstveno Osloboditelj. Teorije o inferiornim ženama drže Boga izumiteljem "(kućnih) robova", zapravo nekih "poluljudi". Feministička čitanja su otvorila oči za žene sakrivene u Bibliji, kojih je velik broj, posebno ako se uzme da je Biblija pisana u strogim patrijarhalnim okruženjima. One i nisu tako skrivene jer su često na vodećim mjestima, koje crkva stoljećima poslije ženama često uskraćuje. Tu ima naravno svega, od vojskovođa do proroka, i onih koje se proaktivno zauzimaju za slobodu potlačenih i malenih. Meni osobno najdraži lik je Marija, Isusova majka, kako je opisuje Luka na početku svojeg evanđelja. Kao mlada žena – bliže 15 godina – ona pjeva revolucionarnu pjesmu o Spasitelju koji ruši moćnike, a diže uboge! Time nikako ne izražava poštovanje prema muškim autoritetima, nego im prijete Božjom odmazdom! Kako odmiče vrijeme, napisano je mnogo značajnih studija koje otkrivaju takve stvari. Nažalost, ako žene ne čitaju same i ne pitaju teška pitanja, neće naučiti o Božjoj slobodi. Važan je problem što su žene izgurane s mjesta autoriteta u crkvi, pa su "ženska" čitanja zanemarena i marginalizirana. No još je značajnije, da se često, da im bude lakše, same zalažu za svoju marginalizaciju. Tako se slabo vidi suradnja između muškaraca i žena, kakva je zamišljena u Bibliji. "Pravi" prvi izvještaj o Stvaranju u Postanku 1 ne određuje muške i ženske uloge u čuvanju Stvorenja. Isto tako, u Novome zavjetu – spasenje je jednako dostupno muškarcima i ženama, baš kao i darovi Duha svetoga. "Nema razlike!" reći će apostol Pavao u Galaćanima 3,28-29. Isus nije pravio razliku, i žene su bile njegove najvjernije učenice. Rana crkva nije pravila razliku, nego je naviještala jednakost.

Napori žena da čitaju Bibliju za sebe otvorile su oči svijeta za svaku vrstu podvrgavanja i vladanja privilegirane muške, bogate klase na zapadu. Moglo bi se ići i dalje i reći da su teologinje, poput Elisabeth Schüssler Fiorenza, odradile nevjerojatne korake u postavljanju metodologija (poput tzv. "sociološke" kritike i rekonstrukcije ili narativne kritike teksta) koje se sad već standardno koriste u čitanju teksta, uključujući i sveti tekst. Sve se skupa polako prelijeva, čini se, i na druge monoteističke religije. Nadam se, za boljitak svijeta.

Prevođenje i interpretacije biblijskih tekstova od strane teologinja često se predstavljaju kao "ženska Biblija". Ukazali ste na nezgodnost tog termina koji sugerira novi tekst koji su izmislile žene, a zapravo je riječ o priznatom i poznatom tekstu iz raznih ženskih perspektiva.

To je zapravo problem – čitava ta nomenklatura oko ženskog pitanja. Shvatili smo da je pitanje jezika važno jer se njima između ostalog i društveno određuju pojedinci. Jezik ukazuje na diskriminaciju određenih skupina, slično kao što i povijest gotovo uvijek pokazuje pristranost "pobjednika" ili možda bolje reći, onih koji drže vlast i određuju tuđe sudbine. Tako na primjer kod nas žene često nisu "ljudi" jer su "ljudi" i sinonim za muškarce. Tj. žene u jeziku koji favorizira muški rod stalno moraju odgonetati jesu li ili nisu uključene. Ili još gore – muškarci na vlasti određuju kad žene jesu, a kad nisu uključene. U prevođenju Biblije (a i u izvornom jeziku isto tako često) ta je diskriminacija očita, kad se žena pita, npr. je li Duh i žene obdario darom propovijedanja u zajednici jer su zamjenice (svi, oni) muškog roda, tj. mogu označavati muškarce ili mogu uključivati žene i muškarce. Kad su žene počele same čitati te tekstove, ponaosob u izvornim jezicima, postavila su se pitanja i prijevodi nisu ispalili onako kako je to preveo npr. engleski kralj James, jer za njega je bilo jasno da žene nisu uključene. Žene svojim zahtjevom za definiranjem riječi problematiziraju tekstove koji su se smatrali "jasnim" i to je problem za establishment koji se teško želi odreći privilegije da ih uključuje ili isključuje po volji.

Ženski likovi u Bibliji predstavljani su kako vlastitim imenima, tako i kao anonimne supruge, majke, kćerke, sluškinje, djevice, robinje i drugo. Što povezuje žene Starog i Novog zavjeta?

Obzirom da je Biblija pisana od muškaraca u patrijarhalnim okruženjima, ona zapravo ima dobar broj žena, koje se još i spominju poimence i spadaju među junakinje priča. Svakako nekad i anti-junakinje, ali i takvih muškaraca ne manjka koji su anti-likovi. Nasuprot naših srednjovjekovnih moralističkih očekivanja, Biblija nije skup zakona i naredbi, nego primjera na koji način Bog komunicira s ljudima u njihovim životima. U tome smislu, ništa se ne mijenja u Starom i Novom zavjetu. Žene i u Starom i u Novom zavjetu imaju svoja iskustva Boga koji ih oslobađa i poziva u svrsishodan život u zajednici i za zajednicu.

Govoriti o odnosu Staroga i Novoga zavjeta je teološki zahtjevno – možda nadilazi i interes naših čitatelja. No kršćani vjeruju da su obećanja Staroga zavjeta ostvarena kroz Isusa Krista koji je kao Sin Božji glavni lik Novoga zavjeta. Isus je po tome obećani Božji mesija koji je donio pomirenje s Bogom za svijet (što uključuje i izraelski narod). Apostol Pavao, glavni teolog takvog tumačenja, reći će zato u Poslanici Galaćanima, a vjeruje se da tu čak citira formulu korištenu u krštavanju: “Tu nema više Židov-Grk, rob-slobodnjak, ni muško i žensko, nego ste svi jedno u Kristu Isusu!”. To ispunjenje Božjega obećanja je već u Starom zavjetu naviješteno kao egalitarno naspram drugih sustava u svijetu, a u Novom je inaugurirano jednom “kontra-kulturom” koja podrazumijeva svačiju slobodu, ili možda bolje, put ka potpunoj slobodi svijetu. Žene su tu dakako uključene. Sukladno tome, njihova uloga u ranoj kršćanskoj crkvi nije sporadična, već kako su brojni radovi pokazali, neprikosnoveni. Npr. u Poslanici Rimljanima na kraju apostol nabroja velik broj crkvenih vođa – jedna trećina su žene.

Kad se uzme duh Isusova učenja mora se kao novu kvalitetu vjere primijetiti prije svega uključenost žena, koje su jednako “spašene”, jednako “pozvane” i na vodeće funkcije (ako se tako možemo izraziti u sustavu koji je zahtjevom kontra-kulturalan svjetskim hijerarhijama) i imaju Duha Božjega u sebi jednako kao i muškarci. Možemo se pitati zašto se to onda u kršćanskoj crkvi tako rijetko vidi.

U svom tekstu *Prijevjjes kao izraz podložnosti? Egzegetski prikaz 1, Kor 11, 1-16* navodite da se apostol Pavao osjećao ponukanim obuzdati žene koje su se dale revolucionarnom razmišljanju o jednakosti spolova budući da su novi običaji ženske slobode u kršćanskoj crkvi postali sablazan i Židovima i Grcima, a često i onima koji su sami pripadali Crkvi. On tu kao rješenje za cijelu Crkvu vidi u hijerarhijskom ustroju braka i odnosa muškarac-žena kao biblijski utemeljenom pristupu. Ipak, pozivate na pristupanje tekstu u njegovoj povijesnoj datosti imajući u vidu potrebe tadašnje Crkve i njezinog napretka. Kako razumijevate položaj žena unutar društva, teologije i Crkve u konceptima trenutne društvene paradigme?

Spomenuti tekst spada među moje rane tekstove (mislim da je to bilo prije 30-ak godina). Danas bih se probala izraziti preciznije, ako je to uopće moguće. Što duže živim u crkvi i što dalje proučavam teologiju apostola Pavla, to više vidim koliko je teško ideale posebno božanske, živjeti u kontekstu svijeta koji živi po drukčijim pravilima i po obrascima koji su duboko ukorijenjeni u (ne)kulturi i jeziku. Mislim da je to i uzrok, zašto Pavla doživljavamo ambivalentnim. On pokušava ono kontra-kulturalno kontekstualizirati u određenoj kulturi. Nešto od toga opisala sam u svojoj knjizi “Blessing the Curse”, u kojoj se posebno obraćam vodećim ljudima u crkvi, ali mislim da je važno posebno za žene pratiti na koji način često i same doprinose vlastitoj marginalizaciji. U spomenutom tekstu, komentirala sam sporni Pavlov tekst u 1 Korinćanima 11, gdje govori, kako se tumači, da žene moraju nositi pokrivalo na glavi da ne bi sramotile Boga.

Takvo je tumačenje sporno iz više razloga, na početku jezičnih, jer Pavao ne govori o pokrivalu (ili prijevjesu) nego o “vlasti”. Potom je prijevod da žena mora imati “vlast nad glavom” sporna i u tome što se sintagma “exusia epi” na svim drugim mjestima prevodi kao imati vlast nad nečime, u ovom slučaju žena bi imala “vlast nad glavom” ili konkretno nad svojom glavom. I sam pojam “glava” je problematičan u tom slučaju jer Pavao, čini se, ne želi reći da bi ona trebala imati vlast nad mužem, niti da on ima vlast kao njezin poglavar (kako se često tumači). Dakle radi se o jezično vrlo kompliciranom tekstu iz kojega baš zbog njegove jedinstvenosti prema pravilima hermeneutike ne treba izvlačiti doktrine ili opće važeća pravila. K tome Korinćanima poslanica obiluje kontekstualnim problemima, tj. problemi koje Pavao adresira su u prvom redu korinćanski. Mi jedino možemo izdvojiti principe kojima se povodi da riješi njihov problem. Znači, ispravno bi bilo vidjeti koji je to zapravo njihov problem – a to je da je crkva na lošem glasu zbog žena (ja bih danas rekla i zbog muškaraca, na bogoslužju, ali je muški problem u tekstu ovo dociranje ženama sasvim zamaglilo). To, dakako, smeta evangelizaciju korinćanskoga okruženja. To je pravi problem za Pavla jer donijeti radosnu vijest o pomirenju s Bogom svim narodima je njegova glavna zadaća.

Ako pokušamo rekonstruirati situaciju, što je vrlo zanimljivo i detaljno napravila Antoinette Wire u svojoj knjizi "Corinthian Women Prophets", onda se vidi da je kontra-kultura kršćanske crkve postala takva da su ih ljudi izvana (prije svega Grci) smatrali ludom kućom. Kad Pavao na drugom mjestu poziva žene neka kod kuće pitaju muževe, ako im nešto nije jasno, to ne pokazuje da žene ne smiju govoriti ili voditi, nego da trebaju naučiti pa onda govoriti, npr. zato ih poziva da se vladaju u skladu s normama. Ako si nadahnuta, to ne znači da trebaš ostaviti svoga muža i obitelj bez obveza (jer nije duhovno baviti se kućanskim poslovima); ako imaš Duha ne moraš nužno uvijek govoriti – Duh je podlozan prorocima i oni trebaju procijeniti kad je važno reći i gdje, i slično. U Korintu toga raspoznavanja očito nije bilo, pa je sve skupa postao "kreativni kaos" kako je to nazvao jedan teolog. Pavao poziva na red, pa i žene. Ali mislim da redak koji kao zaključak govori da žena mora imati "vlast nad svojom glavom radi anđela" zapravo upućuje na to da je žena ta koja sama prosuđuje oko svoje duhovnosti i angažmana. Anđeli bi u tom slučaju bili prenositelji Božjih darova i riječi, a žene bi same i dalje odlučivale oko svoje duhovnosti i njezinog izražaja. Iako ih Pavao poziva da ozbiljno shvate svoje rodne uloge kako su bile definirane u njihovom društvu, Pavao istovremeno njima i njima "nadležnima" prema društvenim normama, objašnjava da je, s obzirom na duhovnost i angažman u crkvi vlast i odgovornost i dalje na ženama samim. Odnosno, niti jedan muškarac, pa niti njihov muž, nema pravo miješati se.

Pavao žene, dakle, poziva na oprez, ali ne i na odustajanje od njihova proročkoga dara (kako to tumači Wire). On ne igra patrijarhalnu kartu niti odustaje od već spomenute formule krštenja koja ženama i muškarcima u crkvi daje jednaka prava. On samo upozorava da moraju paziti da sve bude korisno za evangelizaciju. Gledano iz te perspektive i kamo smo kao društvo došli, ja bih se čak usudila reći na tragu ovih Pavlovih zahtjeva, o ravnopravnosti i dostojanstvu žena kao ljudskih bića i samostalnih s obzirom na svoju duhovnost, apsurdno je za muškarce npr. moliti se na Trgu za njihovo čedno oblačenje i podređenost muškarcima i njihovoj vlasti. Danas, mislim, da bi Pavao imao mnogo toga za reći crkvenim vođama kojima je muška vlast i sloboda za nasilništvo svake vrste božansko pravo. Zbog njih se ime Božje upravo grdi u društvu.

U čemu se ogledaju razlike među protestantskim denominacijama kada je riječ o mogućnosti žena da postanu pastore i svećenice?

Ovo je veliko pitanje. Čisto informativno, budući da su protestantske main-line crkve (luteranska i reformirana) u načelu egalitarne i dozvoljavaju ređenje žena na svim razinama (svećenici, biskupi i nadbiskupi), to zbog hijerarhijskog ustroja onda važi i za te crkve u Hrvatskoj. U praksi je to političko i kulturalno pitanje, pa se zato hrvatske crkve ponašaju u skladu s društvenim pravilima hrvatskog okruženja, koje je patrijarhalno i ne dozvoljava ženski angažman u hijerarhiji. Izuzetak je, i to je sociološki već opisano, da će žene ipak imati pristup ondje, gdje muškarci procijene da im se to ne isplati. Žene u tim prilikama nemaju samo što pokvariti, nego su te situacije u životu organizacije beznađne, a neuspjeh gotovo zagarantiran. Dakle, organizacija nema što izgubiti, ako preda vodstvo ženama – ili će usprkos svemu uspjeti, pa će netko od nadređenih preuzeti slavu, ili neće, pa će se samo "dokazati" da žene nisu stvorene za vođe.

U kongregacijski ustrojenim zajednicama žene će imati mjesta samo u osnivanju, tj. dok se stvara pokret, ali čim zajednica poprimi institucijske oblike, na mjesto vodstva bit će postavljeni muškarci. Nekad se u tim zajednicama, posebno karizmatičnog tipa, može na prvu činiti da su žene ravnopravne, jer ih se katkad i zove "pastoricama", no u tome slučaju valja pratiti trag novca. "Prave" pastorske službe bit će muške i plaćene. Žene će raditi na svim razinama, ali dragovoljno i pod krajnjim vodstvom nekog (plaćenog) muškarca. Kongregacijski ustrojene zajednice, koje su "demokratskije" u svom ustroju, imaju nekad i zahtjev "samostalnosti" u odlučivanju za svaku mjesnu crkvu. No i demokratičnost je često vođena "tradicijama" tumačenja tekstova o ženama, pa su prvi izbor uvijek muškarci, posebno ako se radi o patrijarhalnom okruženju.

Da skratimo, neke crkve na svojim internacionalnim razinama imaju načelo jednakosti, ali ga se često na terenu ne drže ili ga se drže nominalno, dok je u praksi nevidljivo. Npr. svaka crkva ima pravo izabrati ženu za pastora, ako tako smatra, no kad bi se na to odlučila, bila bi sankcionirana od većine u raznim savezima, koji se tome protive. Zapravo je to jedan čudan konglomerat interseksionalnosti diskriminacije žena, kojemu je teško doskočiti. Još možda treba i napomenuti da kako se globalno društvo radikalizira, tako se radikaliziraju i crkve. Jedna mi je prijateljica iz Rusije rekla prije neku godinu, da su prava žena u crkvama naglo pala nakon "liberalizacije" društva, posebno povratkom mladih teologa sa školovanja u SAD-u. Društvo je postalo konzervativnije i radikalnije, a takvi su stavovi još i uvezeni iz drugih konzervativnih okruženja. To je definitivno područje za istraživanje i promatranje.

Čini se da nacionalizam i patrijarhat idu ruku pod ruku. Slažete li se s tim i kako vidite njihovu isprepletenost s pitanjem (ženske) seksualnosti i (društvene) kontrole?

Da! Nacionalizam i patrijarhat funkcioniraju po principu unaprijed određene privilegije za muškarce u patrijarhatu i muškarce određene nacionalnosti u nacionalizmu. To je način da se učvrsti vlastita pozicija koja je utvrđena mitovima o muškom prioritetu i o izabranosti nekog naroda. Meni je zanimljivo da se oboje posebno pokušava podržati Biblijom, koja govori o Bogu koji izabire, ali uvijek sa svrhom blagoslova za sve narode, i koja u stvaranju vidi jedinstvo u različitosti muškarca i žene i svih naroda.

Još od 1960-tih godina jasno je da je "rađanje" slaba ženska strana s kojom je se može držati pod kontrolom. Odgoj djece košta, a ne donosi profit – što je mjerna jedinica za uspješnost ljudske jedinice. Ako žele obitelj, žene moraju imati "sponzora" koji će uzdržavati njihovu djecu (u nekim slučajevima država čak smatra da joj pripadaju djeca za viši cilj). Dozvoliti ženi da odabire između rađanja i karijere automatski ugrožava pozicije moći muškaraca i njihovu dobit i vlast nad jeftinom radnom snagom za njihove svakodnevne potrebe. Ugrožava sustav iznutra. Postavlja pitanja i destabilizira.

Je li pobačaj zlo – doista je. Ni jedna ga žena ne bira kao svoj ideal. Meni je intrigantno kako je to pitanje postavljeno kao "žensko" pitanje, dok iza svakog pobačaja stoji muškarac kojemu ne treba to dijete i koji često nagovara i plaća za pobačaj. Posebno su gnjusni moralisti koji javno govore protiv pobačaja (ili demagoški na tu temu dobivaju glasove priprostih vjernika), a u vlastitom životu su razvrtni, tjeraju žene i ljubavnice na pobačaj, pa i "rješavaju" to pitanje za rodbinu i prijatelje, kao što se saznalo za velikog apologetu Ravija Zachariasa, kad je konačno njegova kćer posthumno naručila neovisnu istragu o mnogim pod tepih pometenim pritužbama.

Možda da ovo završim na pozitivnijoj noti – Bog nije moralist i dobro mjeri "grijehe" struktura napose te staje na stranu žena – bila ona Hagara u pustinji, ili žena koju Isus sreće na samarjanskom bunaru, a koja je razvikana kao grešnica.

Koji je specificum feminističke/ih teologije/a u zemljama bivše Jugoslavije? Iz koje se potrebe razvila?

U nas se naravno od feminizma i feminističke teologije bježi k'o vrag od tamjana. I žene same u teologiji ne žele da ih se tako ocjenjuje. Možda i ne bi bilo feminističke teologije u nas da nije bilo rata i velike potrebe za humanitarnim angažmanom žena vjernica nakon rata. Čini mi se da je promišljanje tog angažmana, prije svega vjernica, proizveo trenutak u kome su se mnogi mitovi o ženama, posebno o ženama u crkvama, počeli preispitivati, pa i do toga da su se neke zainteresirale za studij teologije. Možda se ne može govoriti o feminističkoj teologiji na Balkanu (iako su svi pojmovi u sintagmi "feministička teologija na Balkanu" arbitrarni u svom značenju), ali imamo neke konture, a one su proizvod, kako je to vidjela Roberta Nikšić, upravo ženskog vjerskog aktivizma.

Kao predsjedavajuća hrvatske sekcije Europskog društva žena u teološkom istraživanju (ESWTR-CS) kakva su vaša iskustva suradnje s drugim teologinjama u Hrvatskoj, ali i izvan nje? Koliko je mlađa generacija teologinja i teologa zainteresirana za bavljenje temom feminističke/ih teologije/a?

Naša je udruga prostor koji se možda čak i sramežljivo nudi teologinjama svakakvih usmjerenja, pa čak i onih u nekim interdisciplinarno teološkim. Iduće godine slavimo 15. obljetnicu postojanja jednim međunarodnim, akademskim skupom, pa će to biti dobro vrijeme da se obazremo i vidimo što smo postigle. Žene, a posebno žene u teološko-akademskim zvanjima trebaju prostor za potporu i razmjenu. Nepopularno je sebi i drugima priznati da smo žene i da nam taj prostor treba, pa tako ne traži svaka članstvo. S druge strane, naše članice ističu članstvo kao bitan faktor u njihovoj afirmaciji kao znanstvenica, i ovdje i posebno u inozemstvu. ESWTR u Europi ima članice koje rade na značajnim mjestima, pa je to velika prilika za internacionalne konferencije i projekte. To vas pokrene s mrtve točke. Članstvo u našoj udruzi dobiva se na poziv i nakon prijedloga makar dvije znanstvenice, koje su već članice. Alternativno netko može tražiti punopravno članstvo, ali i za to treba imati potporu barem dvije članice da bi se to članstvo razmatralo na skupštini. Osim punopravnih, imamo i članice podupirateljice (za mlade znanstvenice) i počasne članice.

Što se mladih znanstvenica tiče – one često odrastaju s obeshrabrenjem da se priključe našem "feminističkom klubu". Kao što rekoh, ako hoćete ugled, najbolje je ne baviti se temama žena. Koliko dugo ih, međutim, kao žene možemo doista zaobilaziti, teško je reći, jer će prije ili kasnije stići "kritika" da je naše istraživanje suviše "žensko", a onda se valja time pozabaviti. Pretpostavljam da voljnost za suočavanje s problemom dolazi s godinama iskustva u ovom "muškom" zanimanju i s time koliko su patrijarhalna i sukladno tome obeshrabrujuća okruženja u kojima radimo s jedne strane, a s druge, uvijek, koliko su žene navikle trpjeti mehanizme patrijarhata koji ih a priori omalovažava.

Objavu ovog teksta podržala je Agencija za elektroničke medije u okviru programa poticanja novinarske izvrsnosti